

Vad är *skräpuk* för något? Det får vi veta i dagens Thors-spalt, som vi också den här gången tar in på en måndag — senaste thorsdag var ju igen en gång tidningsfri.

I dagens språkspalt behandlas en del ord med julanknytning. Prof. Thors påpekar att han föredrar att göra skillnad på orden *beryktad* och *berömd*, trots att ordet *beryktad* nuförtiden också används i positiv mening.

Dagens första fråga handlar om ordet *skråbock*, som i äldre språk befecknade en julbocksmask.

Maskar för julbockar har som känt varit mer eller mindre anskrämliga. Det är därför lätt att förstå att ordet *skråbock* använts om dem. Det är en ändrad form av *skräpuk*, som just avser mer eller mindre fula maskar (eller mycket fula människor); *puke* torde vara ett ord med betydelsen 'djävul'. Formen *skråbock* är känd från skilda håll i Sverige och Finland.

Medan julen ännu är i färskt minne, skall det sägas något mer om ordet *jul* och vissa sammansättningar med det.

Jul är, som det sades förra gången, väsentligen ett nordiskt och skotskt ord. Min uppmärksamhet har sedan fästs vid att det också förekom i medellågtyskan, dvs. i hanseaternas språk, kanske inkommet från Norden. Det har levt kvar i vissa nordöstra delar av Tyskland och i holländskan. En ung man med intresse för holländska har påpekat att holländarna har ordet *joelfeest*, som dock i nutiden bara avser de gamla germanernas förkristna midvinterfest (annars talar holländarna om *Kerstmis* 'Kristimässa', jämför det engelska *Christmas*). Det holländska *joelen* betyder 'väsnas', men jag tror inte att ursprunget till ordet *jul* är att söka i det; mer troligt är att man i senare tid har förknippat oavsändt och julfirandet med varandra.

Två sammansättningar med *jul* har intresserat en frågeställare: *julklapp* och *julotta*. Om ordet *julotta* är att säga, att *otta* är ett urgammalt ord för 'tidig morgon', som nu bara lever i Norden. Förutom i *julotta* lever det väsentliga i *ottesång*, ett ord som nordborna fick från fornengelskan.

Julklapp är ett ord, känt sedan 1700-talet. Det får sin förklaring av bruket att klappa på dörren, innan man kastade in julgåvorna (tidigare skämtfigurer av halm).

Till moderna förhållanden kommer vi med de andra frågorna för dagen. En gäller termen *våningshus*.

Våningshus är säkerligen en översättning av finskans *kerrostalo*. Det motsvaras i Sverige av *flervåningshus* (med 3—6 våningar) och *hög*hus (högre än 6 våningar). Mot

våningshus talar också, att det i norskan helt enkelt betyder "bostadshus".

Orden *berömd* och *beryktad* tycks nu för tiden båda användas i god betydelse, alltså "välkänd". Men är inte *beryktad* någonting negativt, undrar en frågeställare.

Om *berömd* råder inget tvivel: det betyder helt enkelt "välkänd, ansedd" — ingen skulle tala om "den berömda tjuven X." Det är utan tvivel så, att *beryktad* *företrädesvis* avser "ryktbarhet på grund av något dåligt", t.ex. *den beryktade massmördaren Z.* Man kan dock, både i äldre och nutida språk, hitta exempel på *beryktad* i god mening. Jag upplever dock detta som i viss mån stötande och föredrar att göra skillnad mellan *beryktad* (med klandrande innebörd) och *berömd*, *ryktbar* (med berömmande innebörd).

Den sista frågan för i dag gäller *duplett*, *dubblett* och *duplikat*.

De tre orden står varandra nära till betydelsen. **Dubblett** är dock den enda form som brukas i betydelsen "lägenhet med två rum". Både **dubblett** och **duplett** kan brukas i betydelsen "dubbel exemplar" (t.ex. av skrivelser eller frimärken). Ungefär detsamma gäller om **duplikat**. — Den kanske förvånande stavningen med *-pl-* beror på anslutning till det ord som är ursprunget till såväl **duplikat** som **dubblett**, nämligen latinets *duplex* "dubbel".

Nästa vecka tänker jag besvara återstående frågor som har blivit över.

Carl-Eric Thors

Flytträsk utan "h"

"Flytträsket" i Sjundeå skall skrivas utan "h". Det här slår Mikael Reuter vid Svenska språkvårdsnämnden fast. Ortnamn stavas så som andra svenska ord och det finns ingen anledning att skriva "Flytträsket" framhåller han.

Hbl har i olika sammanhang den senaste tiden skrivit om "Flytträsket" varpå uppmärksamma läsare ringt och påpekat att namnet skall skrivas med h eftersom både bynamnet, "Flyth", och namnet på gården, "Flythgård" stavas med h. Mikael Reuter framhåller att om byn stavas med "h" på vägs skyltarna så är skyltarna endera privata eller så har Väg- och vattenbyggnadsdistriktet låtit lura sig eftersom det strider mot det vedertagna språkbruket och mot grundkartorna.

Att namnet på en enskild gård stavas med h är en sak som kan diskuteras men regeln är att ortnamn stavas som vanliga svenska ord. Som exempel nämner han att "Jorv" skrivs med "v" och inte med "f", lika litet som vi skriver korb med "f".

Hbl 21.1.81

IB

LINDSTRÖMSBIFFEN får godkänt *vitsord* och *viserkortet* omvärderas i dagens språktext, som också begrundar *skattmåsens* senare del...

Dagens första fråga anknyter till en skolmatse del, där det talas om *lindströmsbiff* och *köttmakaronilåda*.

Lindströmsbiff låter förstås lite främmande; rätten kallas ju biff å la Lindström, dvs. "biff på Lindströms sätt". (Vem biffen är uppkallad efter, vet ingen numera med säkerhet.) Lindströmsbiff låter säkerligen mindre främmande i de flesta skolelevs öron än "biff å la Lindström", och jag tycker att nybildningen därför kan försvaras.

Köttmakaronilåda tycker jag däremot inte låter riktigt bra. Rätten bör enligt vanligt finlandssvenskt bruk kallas **kött- och makaronilåda**. (Fast skolmatse deln kan av utrymmesskal tillåta sig en del förkortningar. — Reds. anm.)

Jag har skrivit "finlandssvenskt bruk". Namnet **kött- och makaronilåda** förekommer inte i Sverige, och en i Sverige uppvuxen dam som jag rådfrågat har påpekat att vi här i landet håller oss med en del "lådor", som är ökända i Sverige. Det rikssvenska namn som närmast svarar mot "kött- och makaronilåda" är **makaronipudding**, men en sådan behöver inte nödvändigt innehålla kött.

Någon gång under hösten behandlades ordet *viserbiljett*, vilket (åt-

minstone i lokaltrafiken i Helsingfors) avser biljetter, som skall viseras, dvs. granskas, och stämplas efter en viss tid. Jag ställde mig då kritisk till ordet. Jag observerade senare, att termen *viserkort* är i bruk bl.a. i Stockholm. Därför har jag kommit till en annan uppfattning om **viserbiljett**: ordet kan godtagas.

En tredje frågande har fäst sig vid uttrycket i dagens läge, som förekommer i Sverige. Han undrar om det inte borde heta i **dagsläget** i stället.

Enligt min mening är i dagens läge ett helt korrekt uttryck, en motsvarighet till i dagens situation, men kortare (och det är ju inte något fel).

Den sista frågan för i dag gäller ordet **skattmas**, som bekant ett vardagsuttryck för "skatteindrivare", "tjänsteman vid skattebyrå". Frågan gäller, vad slutleden **mas** egentligen betyder.

Mas är annars mest känt som del av ordet **dalmas**. I det ordet brukar det förklaras som en uttalsform av **Matts**, ett namn som åtminstone förr var vanligt i Dalarna. Det är ju inte ovanligt, att kända förnamn används som efterleder i personbeteckningar. Man kan jämföra med **snåljäp** (egentl. "Snål-Jakob") och **argbigga**, vars senare led är en form av **Birgitta**.

Förklaringen av **mas** är dock något osäker: det finns i vissa dialekter ett ord **mas** "trögmåns", samhörigt med **masa**.

Carl-Eric Thors